

Vasile Pârvan – profilul unui savant scriitor sau poezia memoriei (IV)

Liviu Franga*

5. Rosalia. Au căzut pentru libertate. Un cântec de jale și un cântec de biruință. II. Επιμικτόν. B. Ziua a doua: Πάντα νενικήκamen

„Camarazi eroi, reîntorși din moarte, întonați imnul eroilor, biruitori prin moarte. Cântați imnul, eternei lor liniști, somnului lor senin. Cântați biruința jertfei lor sfinte, cântați bucuria zilelor de azi. În adânc de codri, la maluri de ape, moare astăzi jalea, unui neam întreg.” (p. 157)

Anticipată de o serie de pasaje precedente, tonalitatea lirică a textului celui mai tipic și amplu dintre memorialele volumului începe, din acest moment, să se afirme cu pregnanță. Periodic și, așa spune, programatic, scriitorul recurge la apostrofa directă, modalitate percutantă, de sorginte oratorico-retorică, de cooptare a lectorului (ca destinatar esențial al textului-mesaj) la actualitatea referințelor textului.

Notița plasată de autor în josul paginii care conține dedicația latină a primei părți a *Rosaliiilor* (este vorba de p. 97, nenumerotată) precizează **că memorialul reprezintă forma scrisă a unui discurs rostit, în ambientul universitar corespunzător, în fața studenților de la Facultatea bucureșteană de Litere și Filosofie, „în ziua de VII/XX noemvrie MCMXVIII la re-deschiderea cursurilor de istorie antică”, cu doar cel mult trei săptămâni înainte de 1 Decembrie 1918. Eminamente omagial și comemorativ, textul global al *Rosaliiilor* își vădește, explicit, caracterul ultim și fundamental, acela de a avea un sens anticipativ, chiar profetic prin a doua sa parte („un cântec de biruință”).**

Cei din urmă interlocutori lirici, după suita apostrofelor către adversari (începând cu p. 154), sunt „camarazi[i] eroi”, cei care trebuie să intoneze ei înșiși, „reîntorși [fiind] din moarte”, „imnul eroilor biruitori”, deci „cântec[ul] de biruință”, după cum apare formularea lui Pârvan chiar în subtitlul general al *Rosaliiilor* (p. 93). Or, acest „cântec” nu este altceva decât, într-adevăr, un „imn”, respectiv o „laudă” închinată „martirilor”, „vitejilor” care, prin „jertfa lor sfântă” – și numai prin această supremă dăruire de sine, cathartică, o condiție *sine qua non* –, au putut aduce „bucuria zilelor de azi”, adică salvarea și „libertatea de azi”. *Rosalia A.* și *B.* se încheie apoteotic. Este o apoteoză nu a „dansului”, ca în celebra *Simfonie a VII-a* beethoveniană, ci una a lirismului pur, a celor două sentimente definitiv și peremptoriu lirice – gloria și bucuria (a se vedea o altă culme beethoveniană, *Simfonia a IX-a*, supranumită, pornind de la textul lui Friedrich Schiller, *Oda Bucuriei*) –, sentimente îngemănate: o dublă, nouă apoteoză, și a gloriei, și a bucuriei.

Putem proba caracterul eminent liric al acestei *code* – pentru a păstra terminologia muzicală în care am plasat interpretarea finalului textului pârvanian, în deplină conformitate cu atmosfera și tonalitatea lui simultan poetică și muzicală – și pe următoarea cale.

În debutul acestei secvențe ultime, scriitorul introduce, după suita formată din cele trei imperative („întonați” /.../ „cântați” /.../ „cântați”), un autentic insert liric. El pare o succesiune de părți de propoziție – căci este o propoziție – așezate într-o banală contiguitate prozastică. Să facem, însă, un mic exercițiu de fantazare poetică și să reaşezăm propoziția în manieră lirică, versificată,

*Prof. dr. habil. em., Universitatea din București

adică ritmică (fie și neritmată). Vom obține următoarea bijuterie poetică, alcătuită din patru versuri foarte scurte, cu ritm mixt (preponderent trohaic, al doilea iambic), amintind atât de poezia noastră populară, cât și de capodopere ale poeziei culte inspirate de cea populară:

*În adânc de codri,
moare astăzi jalea
la maluri de ape,
unui neam întreg.*

Și, apoi, să comparăm insertul liric de mai sus cu, de pildă, faimoasele stanțe eminesciene:

*La mijloc de codru des
Din huceag de aluniș
Toate păsările ies,
La voiosul luminiș.
(La mijloc de codru...)*

sau:
*Peste vârfuri trece lună,
Dintre ramuri de arin
Codru-și bate frunza lin,
Melancolic codrul sună.
(Peste vârfuri)*

Să observăm, în treacăt, intrând în laboratorul stilului pârvanian, și alte tehnici specifice registrelor pur poetice:

- cadența poetico-melodică a repetiției ca *leit-motiv* (a se vedea și multe alte locuri similare, dintre care amintim doar repetiția întâlnită la p. 107): „din **moarte** /.../ prin **moarte**”; „(întonați) **imnul** /.../ (cântați) **imnul**”; „**cântați** (imnul) /.../ **cântați** (biruința) /.../ **cântați** (bucuria)”;

- chiasmul (schema fiind **A-B-B-A** sau **AB** || **BA**, procedeu denumit și simetria în oglindă): ”eternei (**A**) lor liniști (**B**), somnului (**B**) lor senin (**A**)”

- simetria (după schema **A-B-C** || **A-B-C**): ”biruința (**A**) jertfei lor (**B**) sfinte (**C**) /.../ bucuria (**A**) zilelor (**B**) de azi (**C**)”

6. Parentalia. Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri dela moarte (fragment 1)

„Astfel lupta cea mare a geniului Daciei cu geniul Romei, a rămas ca un simbol sacru pentru

toate luptele popoarelor viitoare. Din marea lor ură s-a născut marea iubire.

Cântă, Euterpe, cântecul Daciei.

<< Dacia, fecioara, turbura liniștea ta, divine Romule. Frumoasă și crudă, ea pustia, ca arșița verii, cu navele de foc și jale, țara ta. Așa era menirea fecioarei sălbatece: să facă gol, să aprinză flăcări, să samene spaimă în jurul ei. Lumina ta, puterea ta, frumusețea ta, o trăgeau spre tine, Romule; dar sălbateca ei libertate, de Diana, o mâna înapoi în pădurile ei nepătrunse, când tu, din liniștea ta turburată, întindeai brațul spre dânsa. Ci sufletul tău se aprinse odată și el, de ispitirile crudei fecioare. Și ai vrut s-o cuprinzi. Cu tăria Atalantei zâna neapropiată te-a aruncat la pământ însângerat de răni. Tu n-o iubeai tare și n-ai putut-o frânge.

<<Și atunci Aphrodite, cu zâmbet de glumă ucigașă, a poruncit lui Eros să te săgète. Ardea sufletul tău ca soarele în ameză. Ai prins-o, ai luptat, te-ai rănit și ai rănit-o, v-ați privit lung, dușmani de moarte, ai sărutat-o și – n-ai cuprins-o. De focul rușinei că ai biruit-o, de ura puterii de a-i frânt-o, de flacăra mâniei că ai sărutat-o, s-a pregătit să teucidă. Și Aphrodite zâmbea divin: cum ar putea doi zei să se ucidă, decât iubind. Și tu, nebiruitule, ai biruit-o. Îmbrățișarea ta era dogoritoare de toată văpaia verilor aprinse, sărutarea ta era dulce de toată melodia cântecelor tale italice, cuvântul tău era blând de întreaga mângâiere a iernilor tale calde, ochii tăi erau luminoși de tot seninul mărilor tale clare. Și fecioara care te urâse cum nu te mai urâse încă nici om nici zeu, te-a iubit cum nu te mai iubise nici-o femeie. Ea se făcu tu însuși și copiilor ei, ea singură dintre femeile iubite de tine, le dădu numele tău. Și ei luptară și muriră, din veac în veac păstrându-ți: numele tău, chipul tău, gândul tău, glasul tău, lumina ta, gloria ta.

<<Dacie, Romule,
<<Mărire vouă. >>” (pp. 182-183)

Cea de-a treia invocație din totalul de cinci pe care le cunoaște memorialul închinat lui Traianus se îndreaptă acum – în continuarea primelor două invocații din memorial și a tradiției epico-lirice antice extrem de bogate, reînviată aici de Vasile Pârvan cu harul scriitorului autentic, profund cunoscător al tiparelor literelor clasice, greco-latine, readuse la viața literaturii veacului

nostru contemporan – spre o altă Muză: Euterpe, inspiratoarea poeziei celei mai deschise spre modernitate a Antichității, și anume cea lirică.

Așa cum procedase și în cazul primelor două invocații, către Clio și, respectiv, Melpomene, poetul ascuns în istoric narează, într-o manieră pur lirică (așadar, recurgând la registrul simbolurilor mitice), înfruntarea de acum două milenii dintre fecioara Dacia și impetuosul viitor zeu Romulus (asociat și el invocației: „divine Romule”). Imnul unirii finale a Daciei cu fiul de zeu Romulus transfigurează, în rânduri de egală intensitate emoțională cu versurile unui poem propriu-zis, gesta biruinței în doi timpi a lui Traianus, urmașul lui Romulus (părintele neamului romanilor) și viitorul părinte al românilor încă nenăscuți în istorie, asupra sălbatei fecioare de dincolo de Dunăre. Poetul din istoric vede cum povestea de ură și sânge s-a preschimbat într-una de iubire și zămislire („Din marea lor ură s-a născut marea iubire”).

În viziunea poematice-mitologică a lui Vasile Pârvan, etnogeneza românească s-a petrecut, prin voința divină a destinului, consumându-se aidoma unei iubiri între doi zei întemeietori. Bardul epico-liric al viitoarei nașteri de pe meleagurile Danubiului are în minte tipare poematice similare, memorabile și paradigmatiche, precum, în primul rând, faimoasa invocație către zeița întemeietoare Venus din debutul poemului lucrețian al naturii (*De rerum natura* I, 1-40). Finalul acestei inserții pur lirice, cu reinvocarea celor doi protagoniști în manieră versificată ritmată („Dacie, Romule”: un dublu dactil; „Mărire vouă”: o tripodie iambică catalectică), anticipează finalul – ultimele cuvinte ale – memorialului, identic funcțional și formal („Soare, / Mărire țiel!”, p. 193, așa cum vom vedea în ultimul fragment, nr. 8).

7. Parentalia. Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri dela moarte (fragment 2)

„Când adâncile neguri ale pământului, care fierbea încă în haosul focului, au început să se ridice, când raza luminei a început să pătrunde către imensele ape, când marile oceane mereu frământate de furtuni s-au luminat de soare, marea a văzut în țării cerul. Și lumina a străbătut-o ca un fior al vieții și cerul s-a oglindit în clara ei față, și întreaga podoabă și întreaga adâncime a boltei însoțite, ori înstelate, s-a răsfrânt în apele murmurătoare.

Și de neasemănata frumusețea a cerului s-a înfrumusețat și marea și marea a iubit cerul.” (p. 183)

Secțiunea imediat subsecventă „cântecului Daciei” (*supra*, fragmentul nr. 6: pp. 182-183¹) – acesta din urmă, el însuși succesul al unui alt „cântec”, rostit la „moartea regelui Decebal” (pp. 178-179) – se deschide, panoramic și cosmic, cu alegoria biruinței luminii asupra negurilor, a bolții însoțite și înstelate asupra vârtejurilor furtunilor oceanelor, alegorie, în același timp, a împăcării celor de jos cu țăriile celor de sus.

Printr-o astfel de deschidere, de introducere tematică de maximă amplitudine, intensitate și forță penetrantă, îl putem pune, din nou, alături, pe Pârvan, simfonistul grandios al imaginilor vizuale, de titanul muzicii simfonice universale, inegalabilul vreodată Ludwig van Beethoven.

Este o prelungire, cu rezonanțe murniene – epitetul „murmurătoare”, determinând substantivul „apele”, după modelul unui epitet deja existent, *tremurătoare*, folosit de Eminescu, de exemplu, ne trimite la nenumăratele creații lexical-stilistice ale lui George Murnu din traducerea sa, unică și neatinșă valoric nici până astăzi, a *Iliadei* –, într-o manieră pur poematică („Și de neasemănata frumusețea a cerului s-a înfrumusețat și marea și marea a iubit cerul.”), a nucleelor lirice mai sus amintite (cele două „cântece”), fapt care conferă structurii întregului memorial esența naturii sale simultan poetice și muzicale.

8. Parentalia. Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri dela moarte (fragment 3)

„Pe undele mării Lycie, plutește spre Roma, în corabia îmbrăcată cu întunecată purpură, urna funerară a lui Ulpius Nerva Traianus.

Bat valurile cu sunet ritmat în prora corăbiei. Alunecă ușor în cadența perfectă vâslele lungi care mângâie valul. Dinspre marea Cretică, unde coboară să se culce, Helios trimete o ploaie de lănci însângerate. Se ridică și se pleacă marea, în largile ondulații ale <<hulei>>, ca un sân de femeie odihnind fericită. E ritmul de vecinicie a lumilor. E gândul scos din hotare de timp și de spațiu, acordat aeonic cu pulsarea astrelor. Ca fumul tămâiei în aer, așa plutește tot mai sus, către cerul albastru, suflul nostru desfăcut din nimicnicia vieții.

Pe puntea corăbiei e pervigilium sacrum.

Alunecă plectrul pe coardele lirei.

Cad sunetele calde, ca lacrimi de aur pe scuturi de argint.

Între cer și mare, în nemărginirea clară, e singur glasul lirei care sfios șoptește de sufletul omului. E ploaie de note de aur în marea tăcere a serii.

Ca arborii ce-și ridică frunzele cu fața cea lucie spre soare, așa își înalță rugătorul brațele-i albe spre ceruri, cu palme deschise în eter.

Izvorând din adâncul iubirei noastre de lumină, curge cu murmur de pârâu de munte, imnul lui către Soare.

<<Către tine, părinte, se îndreaptă toate, toate trăesc prin tine, toate sunt frumoase prin tine. Copacii în pădure se întrec în înălțime, se saltă năvalnic spre tine, ca să nu rămâie în umbra celor bătrâni, voinici, fericiți, de ploaia de aur a razelor tale. Subțiri, delicate, drepte, ca lumânările înaintea iconostaselor, se ridică trupurile copacilor tineri. Ca niște copii doritori a vedea fața ta, ca niște fecioare doritoare a primi sărutarea pe buzele lor, așa se înalță coroana lor către lumina ta.

<<Și copaci și ierburi îți aprind focuri de bucurie, de închinare: sunt florile lor; corolele lor ard, parfumul lor urcă spre tine.

<<Și noi oamenii, copiii tăi cei mai de pe urmă – în marea cea mare a fapturilor tale – noi cei mai plăpânzi, noi cei mai frumoși: trupul nostru-i tulpina, sufletul nostru e floarea, gândurile noastre-s parfumul, inima noastră-i oglinda, viața noastră e imnul puterii, luminei, armoniei tale.

<<Soare,

<<Mărire ție!>>” (pp. 192-193)

Finalul *Parentaliilor*, reprezentat de fragmentul de mai sus, separat prin semnul grafic al triunghiului asteriscurilor, apare structurat în două secvențe distincte.

Prima se încheie cu sintagma latină care denumea „priveghiul sfânt”, un ceremonial roman străvechi, perpetuat, prin intermediul creștinismului antic, până în cel mai actual prezent. Prima secvență, așadar, se configurează ca un poem funebru plasat într-un cadru ritualic specific și în momentul suprem al despărțirii definitive de împăratul întemeietor. Urna funerară a celui ce și-a dat ultima suflare pe 13 august 117 p. Chr. în orașul microasiatic, cilician, *Selinus*, pe când se afla în plină campanie de consolidare a strălucitelor sale

victorii militare obținute în Armenia, apoi în inima imperiului part (la *Babilon* și în *Ktesiphon*, capitala imperiului, precum și în Seleucia), ajungând până la Golful Persic, din teritoriile cucerite constituindu-se trei noi provincii medio-orientale (*Armenia*, *Assyria* și *Mesopotamia*) –, se întoarce pentru ultima dată la Roma, pe o corabie îndoliată. Marea, cu ritmul liniștit al valurilor lovite fără grabă de „vâslele lungi”, intonează poemul funebru la apusul soarelui („*Helios*”). Ritmul cosmic al mării la apus – „ritmul de veșnicie a lumilor” – sugerează, simbolic, apoteoza împăratului trecut în eternitate, în-veșnicirea lui ca zeu tutelar al Istoriei.

Căci numai în cinstea zeilor, a unei Venus sau a unei Ceres, de pildă, romanii închinau veghea lor pioasă, sacră (*sacrum*), din timpul nopții (*uigilium*). Ei **închinau**, de fapt, veghea sacră a întregii nopți (integralitatea este exprimată prin prefixul *per-* din derivatul *peruigilium*), „lunga veghere” – „priveghi” fiind cuvântul moștenit din lat. *peruigilium* – de dinaintea ceremonialului despărțirii definitive (*peruigilare noctem*, „a veghea toată noaptea”, de unde în română, de asemenea moștenit direct din latină, și verbul „a priveghea”). Elementele cadrului cosmic – marea cu valurile, *Helios* cu „ploaia de lănci însângerate” – prefigurează partea a doua, și ultima, a secvenței finale, parte în egală măsură lirică, explicită, și fac trece-rea de la sugestia poemului la **însăși zicerea lui**.

Sugeratul cânt funebru, cu ritmul său cosmic, „de veșnicie a lumilor”, se convertește, în acest final absolut al *Parentaliilor*, într-un plin de elan al încrederii înmărmurite către Soare, ca principiu al viului, adică al vieții: mai simplu spus, într-un imn al Vieții. Sosirea, niciodată dorită cu adevărat, a morții se preschimbă, în ultimele rânduri-strofe ale memorialului închinat de Vasile Pârvan principelui întemeietor, într-o odă a vieții, a vieții concrete, cea luminată – singura!... – de Soare. Iar soarele apare adulat și el, exact ca și Traianus, în ipostaza de „Părinte”: primul – al unui neam nou, cu o istorie foarte veche; cel de-al doilea, principiu al Vieții înseși, cu „puterea”, „lumina” și „armonia” ei. Ecourile imnului lucrețian se aud din nou, aidoma stanțelor finale din „cântecul Daciei”: a se compara finalul aceluia („Dacie, Romule, / Mărire vouă.”, p. 183) cu finalul definitiv (p. 193) al *Parentaliilor* („Soare, / Mărire ție!”) – ambele de cea mai pur poetică, respectiv lirică, substanță.

Încheiere sumară

Am ales, dintr-o multitudine de-a dreptul impresionantă de exemple posibile, doar câteva, care ni s-au părut în mod excepțional relevante.

Ele ne întăresc, în opinia noastră, convingerea pe care ne-o poate provoca prezența unor procedee și tehnici pur literare, scriitoricești – mai exact, poetice, în textele pârvaniene, altele decât cele constituite de articolele și studiile docte, riguros științifice, lipsite (cel puțin în aparență) de vocația globalizantă a sintezei, în beneficiul extrem de minuțioaselor analize de detaliu.

Este convingerea, pe care o repetăm acum, că procedeele eminent literare – în sensul de beletristice, *id est* ficționale –, îl scot în față, din poia sobrietății savantului arheolog, istoric și clasicist Pârvan (pe cât de erudit, pe atât de exact), pe ***scriitorul*** Pârvan, niciodată mulțumit să stea doar ascuns și presupus. Avem de-a face cu un autentic ***poet al memoriei***, a cărui operă, posedând atât de multiple fațete, poate fi definită, cu precădere în textele amintirii din volumul *Memoriale*, ca o ***poezie, profundă și gravă, a memoriei***.

Pentru că, în cazul lui Pârvan din *Memoriale*, a fost vorba nu de o simplă, la obiect și, deci,

obiectivă rememorare a Istoriei, ci de o ***trăire*** a ei. Adică, de o memorie ***afectivă***.

Vasile Pârvan a fost singurul istoric român care a recuperat trecutul, mai ori foarte îndepărtat, dar și pe cel mai apropiat, cvasi-contemporan, nu pe calea reconstituirii condiționate de documente, ci prin ***trăirea*** lor, reeditând, astfel, peste milenii, primordiala și mirobolanta experiență antică, greco-romană, a ***pietății memoriei***.

Actul scrierii istorice devine actul trăirii ei plenare, în exact același mod și în exact aceeași măsură în care realitatea brută a existenței devine, prin opera literară, un univers imaginat și imăginar.

Referințe bibliografice

Pârvan, 1923: *Vasile Pârvan, Memoriale*. București, Cultura Națională

NOTE

¹Pârvan, 1923: 182-183 (am păstrat sintagma autorului, „cântecul Daciei”, p. 182, deși, mai exact, în conformitate cu conținutul lui, este mai curând vorba despre „cântecul” Daciei și al lui Romulus).